

Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Гуманітарний факультет

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота на тему:

«Участь гуцулів у світових війнах 20 і 21 ст.:

культурна пам'ять і її реактуалізація»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ГКУ19/Б

Галузі знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальності 034 Культурологія

Освітньої програми «Культурологія»

Освітній ступінь Бакалавр

Перцович М.В.

Наукова керівниця:

доцентка кафедри Культурології УКУ

кандидатка філологічних наук

Старовойт І.М.

Львів - 2023 року

АНОТАЦІЯ

У даному дослідженні я аналізую прояви та епізоди культурної пам'яті про участь гуцулів у I та II світових війнах та її реактуалізації серед гуцулів у 21 столітті. Моя робота є спробою розглянути участь гуцулів у війнах, які відбувалися на території України останні сто років, у вимірі довгого тривання. Дослідження базується на спогадах, інтерв'ю, родинній пам'яті, артефактах, фольклорі та інформації з персональних сторінок соціальних мереж гуцулів.

Спершу я пробую зрозуміти чим є гуцульська ідентичність і як вона конструюється, а також намагаюся окреслити територіальні межі Гуцульщини. Методологічною рамкою моєї роботи є теорія культурної пам'яті та культурної мобілізації. Для розуміння тяглості я аналізую військові формування у які входили гуцули та історичний контекст передачі культурної пам'яті.

У розділі про реактуалізацію пам'яті за допомогою аналітичного та інтерпретаційного методу я аналізую віднайдені тексти, візуальні матеріали, інтерв'ю на предмет виявів пам'яті про війни та розглядаю як вони сприяють культурній мобілізації у часі російсько-української війни. Я розглядаю конкретні прояви, які свідчать про певну тяглисть і зв'язок між поколіннями гуцулів-військових у всіх трьох війнах.

Ключові слова: гуцули, колективна та культурна пам'ять, культурна мобілізація, війна

ABSTRACT

«Participation of the Hutsuls in the world wars of the 20th and 21st centuries: cultural memory and its reactualization»

In this study, I analyze the manifestations and episodes of cultural memory about Hutsul participation in World Wars I and II and its re-actualization among Hutsuls in the 21st century. My work is an attempt to consider the participation of Hutsuls in the wars that took place on the territory of Ukraine for the last hundred years, in terms of long duration. The research is based on memories, interviews, family memory, artifacts, folklore and information from Hutsul personal social network pages.

First, I try to understand what the Hutsul identity is and how it is constructed, and I will also try to outline the territorial boundaries of the Hutsul region. The methodological framework of my work is the theory of cultural memory and cultural mobilization. To understand the burden, I will analyze the military formations in which the Hutsuls were included and the historical context of the transfer of cultural memory.

In the chapter on the reactualization of memory using an analytical and interpretive method, I analyze the found texts, visual materials, interviews for the findings of war memory, and consider how they contribute to cultural mobilization during the Russian-Ukrainian war. I examine specific manifestations that testify to a certain durability and connection between generations of Hutsul soldiers in all three wars.

Key words: Hutsuls, collective and cultural memory, cultural mobilization, war

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Гуцули: територіальне рамкування.....	7
1.2. Гуцульська ідентичність.....	9
1.3. Культурна пам'ять.....	13
1.4. Культурна мобілізація.....	20
РОЗДІЛ II. ГУЦУЛИ У ВІЙНАХ.....	25
2.1. Гуцульська маскулінно-мілітарна традиція.....	25
2.2. Збройні формування у які входили гуцули: загально-історичний огляд.....	30
2.3. Тяглисть воєнних наративів та їх вплив на культурну мобілізацію.....	33
РОЗДІЛ III. РЕАКТУАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ У ЧАСІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	41
3.1. Гуцули в часі російсько-української війни.....	41
3.2. Кодифікація культурної пам'яті у артефактах.....	42
3.3. Кодифікація культурної пам'яті у традиціях та текстах.....	44
3.4. Аналіз інтерв'ювання.....	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

З початком повномасштабного вторгнення в Україні відбувається реактуалізація культурної пам'яті, зокрема переосмислюється досвід участі у попередніх війнах. Цей процес є загальнопоширеним по всій країні, проте я беру вужчу рамку і аналізую цей процес лише серед гуцулів. Реактуалізація культурної пам'яті є зустрічним процесом – з одного боку гуцули у лавах ЗСУ можуть співвіднести виклики свого покоління із випробуванням, що пройшли їхні діди і прадіди, а з іншого боку можуть опертися на свою гуцульську ідентичність і легендарні родинні історії, щоб ефективно протистояти ворогу. **Метою** цього дослідження є дослідити як участь у війнах стає частиною культурної пам'яті, набуває нової актуальності та сприяє культурній мобілізації. У своїй роботі я аналізую наступні **дослідницькі питання**. Як війна формує культурну пам'ять гуцулів та як проявляється у ній? Як працює передача пам'яті через покоління? У чому актуальність воєнного досвіду гуцулів у I і II світовій війні і чим є війна для них зараз? Як ця воєнна тяглість в сто років реактуалізувалася в 2014-му та 2022-му роках?

Культурна пам'ять, яка кодифікована у спогадах, інтерв'ю, родинній пам'яті, артефактах, фольклорі про участь гуцулів у світових війнах 20-го і 21-го століття та її реактуалізація є **об'єктом** мого дослідження. **Предметом** дослідження є конкретні прояви та епізоди культурної пам'яті про війни та їх реактуалізації серед гуцулів у 21 столітті. Моя **гіпотеза** полягає у тому, що тяглість культурної пам'яті гуцулів про минулі війни є основою для культурної мобілізації у російсько-українській війні. Хронологічні межі мого дослідження включають у себе 1914-2023 рр., а географічні обмежуються Гуцульщиною та Сходом України.

Методологічною рамкою цієї роботи є теорія культурної пам'яті та культурної мобілізації. **Структура** роботи складається із вступу, трьох розділів і висновків. Перший розділ є теоретичним підґрунтям для аналізу віднайдених фактів та свідчень у другому і третьому розділі. На основі двох останніх розділів я визначаю прояви культурної пам'яті про війни в житті гуцулів.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Гуцули: територіальне рамкування

У своїй роботі «Енциклопедія русинської історії і культури» Роберт Магочі визначає гуцулів як етнографічну групу, яка проживає переважно в Україні вздовж північних і південних схилів Карпатських гір. Відповідно до сучасного адміністративного поділу в Україні, гуцульська територія включає: 1) Верховину та частину Косівського, Надвірнянського, Коломийського районів Івано-Франківської області в історичній Галичині; (2) Путильська і Вижниці південно-західної частини Чернівецької області в історичній Буковині; 3) Рахівський район на схід від р. Шопурка і в Закарпатській області історичної Підкарпатської Русі; і (4) у сусідній Румунії кілька сіл у окрузі Марамуреш.¹

Попри таке розмежування Магочі і чітке окреслення меж Гуцульщини, важко сказати, що таке точне окреслення можливе. Тобто визначити територію на якій проживають гуцули і ареал поширення гуцульської культури можна тільки приблизно. Тут потрібно розуміти, що є територія на якій проживають самі гуцули, є територія на яку поширюється гуцульська культура і їх ми можемо окреслити лише умовними межами. Існують навіть фольклорні анекдоти, у яких темою на для жартів є те, що коли питаєшся у когось з місцевих жителів на Гуцульщині, чи в цьому селі живуть гуцули, то вони завжди відповідатимуть, що у наступному, і так у кожному селі.

Словник Меріам Вебстер визначає гуцулів як гірський народ високих Карпат у Словаччині, Русі та Польщі, що розмовляє русинським діалектом.²

¹ Magocsi P. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press, 2005. с.202.

² Merriam-Webster's Collegiate Dictionary (10th ed.). (1999). Merriam-Webster Incorporated. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Hutzuls> (01.02.2023)

Енциклопедія історії України визначає гуцулів як етнографічну (субетнічну) групу українців в південно-східній частині Українських Карпат від р.Лімниця на захід і до державного кордону з Румунією на південний-схід. Територія Гуцульщини займає найвищу частину Українських Карпат у межах Галичини, Буковини й Закарпатської України.³

Гуцули протягом деякого часу розселилися на північних схилах Карпат що тягнуться з XIV по XVIII ст. на кінець (XVII-XVIII ст.) вони заселили південні схили гір там, де нині розташовано Закарпаття в Україні та Марамуреш у Румунії. Починаючи з початку XX ст., гуцули поступово прийняли українську національну самосвідомість.

Микола Домашевський у своїй етнографічній праці «Історія Гуцульщини» окреслює ареол проживання гуцулів менш точно, вказуючи тільки області «Гуцульщина – це історично-географічна частина України, що охоплює гірські райони колись Станиславівської, а тепер Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей».⁴ У своїй праці професор Степан Павлюк визначаючи межі Гуцульщини цитує українського етнографа Володимира Гнатюка:

«Гуцули заселяють Карпати в околиці Чорногори, їх оселі розкидані по обох сторонах Карпат і належать до різних країн. Звичайно їх оселі тягнуться долинами рік і потоків. У Галичині починаються від Надвірнянської Бистриці по Пасічну і йдуть долинами ріки Пруту по Ділятин, по течії рік Білого та Чорного Черемошу до Вижниці, долиною ріки Рибниці по Косів і ріки Пістиньки по Пістинь. На Буковині гуцульські села розташовані долиною ріки Черемошу, де він творить границю між Галичиною і Буковиною, цілої ріки Путилівки, яка вливається в Черемош, і горішньої течії Сусави та Фряси. На Мармарощині (Закарпаття) гуцульські села тягнуться долинами рік Мокрянки, Тересульки, Шопурки, Кисви,

³ Енциклопедія історії України – Київ: Наукова Думка, 2004. с. 262

⁴ Домашевський М. *Історія Гуцульщини* / Микола Домашевський. Чикаго - Львів: Гуцульський дослідний інститут в Чикаго, 1995. с. 11

Чорної та Білої Тиси. На полудне від Сучави границя йде потоком Бродиною, так що по правому боці живуть румуни, а по лівому — гуцули, є незначна більшість гуцулів понад її горішньою течією, аж до Руської Молдавиці по Брязну, Золоту Бистрицю по Кірлібабу та ріки Серету, але тут їх є незначна кількість»⁵

Труднощі у чіткому окресленні території проживання гуцулів зрештою стають провідною темою вірша «Де гуцули?»⁶ Василя Герасим'юка. Зміст тексту полягає у тому, що кожному селі або ж містечку на питання «Чи тут живуть гуцули?» вам завжди відповідатимуть, що гуцули живуть далі. Він підсумовує вірш тим, що далі - гуцули...

Частковою відповіддю на питання може бути відповідь, що гуцули точно народжені в горах, проте точної відповіді у цьому питанні бути не може.

1.2. Гуцульська ідентичність

Для моєї роботи важливим є розуміння терміну ідентичність. Саме крізь призму ідентичності можна розглядати відмінність одних груп людей від інших. Так чи інакше, звертаючись до теми культурної пам'яті етнічної групи гуцулів для початку я спробую окреслити на чому базується їхня ідентичність. Теоретики, які займаються вивченням культурної пам'яті базуються на аналізі механізмів і інструментів передачі пам'яті з покоління в покоління, крізь час і простір. Неможливо применшити і відокремити значення терміну «ідентичність» під час дослідження феномену культурної пам'яті.

Для того аби поглянути на історію виникнення поняття «ідентичність» нам потрібно повернутися в 19 ст. У 1934 році Джордж Герберт Мід пише роботу «Mind, Self and Society» у якій розглядає людське «я», що формується

⁵ Павлюк С. *Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули* / Степан Павлюк. Харків: Фоліо, 2020. с. 3

⁶ Герасим'юк В. *Смертні в музиці: Вірші та поеми*. Київ: Логос Україна, 2007. с. 186

в соціумі через зв'язки з іншими.⁷ У цьому контексті те, про що говорить Мід можна співвіднести з процесом формування ідентичності. Проте, під час написання цієї роботи поняття «ідентичності» як такого не існувало. Воно розвивається і стає на порядок денний після Другої світової війни з виданням роботи «Ідентичність: юність і криза» американсько-німецького психолога єврейського походження Еріка Еріксона у 1970 році.

Еріксон вважає, що процес формування ідентичності триває до тих пір, поки людина має здатність пізнавати іншу людину.⁸ З цього ми можемо зробити висновок, що формування людської ідентичності – постійний процес, який можливий у співдії з іншими людьми і триває він ціле життя. Те що ми називаємо ідентичністю не є сталим конструктом, вона змінюється протягом цілого життя, відповідно до того, де і з ким ми перебуваємо.

У цій праці Еріксон розглядає витoki поняття ідентичності звертаючись до Фрейда. Для нього ідентичність не полягає в однаковій релігії, звичаях, мовою, інституціях, для нього це радше про виховання в тобі певних рис і відчуття внутрішньої свободи. Його відчуття ідентичності не характеризується конкретними маркерами чи досягненнями, проте існує щось, що дає йому відчуття гордості за свій народ, який йому дав дар мислити ширше, мислити без упереджень і розвивати свої інтелектуальні здібності. Фрейд співставляє свою ідентичність мисленневої свободи з ідентичністю інших, чий інтелект обмежений колективними упередженнями.⁹

Ще однією важливою працею про ідентичність є книга американського філософа, культуролога та письменника американського походження Кваме Ентоні Аппії «Пов'язані неправдами: обдумуючи ідентичність (2018)».¹⁰ Для

⁷ Mead G. *Mind, Self and Society*. Chicago and London: The university of Chicago press, 1934. 437 с.

⁸ Эриксон Э. *Идентичность: юность и кризис*. Москва: Прогресс, 1996. с. 32.

⁹ Там само, с. 31.

¹⁰ Kwame A. *The lies that bind. Rethinking identity, creed, country, color, class, culture*. New York and London: Liveright Publishing Corporation, 2019. 256 с.

Кваме Апії питання ідентичності є питанням особистої історії. Те, що автор називає «колективною ідентичністю» дозволяє людині відчувати солідарність з іншими членами групи. Тут варто згадати про цю колективну ідентичність, як про джерело певних патернів поведінки. Апія пише, що спільна ідентичність створює те, що ми могли б назвати нормами ідентифікації: правила того, як ти повинен поводитися, враховуючи твою особистість.¹¹ У межах цієї колективної ідентичності, за словами Апії, часто виникають конфлікти з приводу кордонів групи, з приводу того, хто в неї входить і яке нормативне значення має ідентичність. Члени групи будуть поводитися певним чином через свою приналежність до групи і вони не завжди робитимуть те ж саме, що й інші, проте ця приналежність, ці патерни поведінки є важливими для формування повсякденного життя людини в спільноті.

Спроби дослідників описати та зрозуміти своє пізнання ідентичності підводить нас до висновку про бінарність цього поняття. Можемо розглядати його в двох вимірах: індивідуальному та суспільному.

Едвард Тайлор стверджував, що людину не можна позбавити культури, яку він визначав як «комплексне ціле, яке включає в себе знання, вірування, мистецтво, мораль, закон, звичаї і будь-які інші можливості та звички набуті людиною, як членом суспільства».¹² І тут ми можемо спостерігати визначальну роль культури на ідентичність людини.

Щоб зрозуміти механізм утворення, принципи функціонування та виокремити гуцульську ідентичність з поміж інших варто звернутися також до праці Ентоні Дейвіда Сміта «Національна ідентичність».¹³ Описуючи етнічну концепцію нації Ентоні Сміт пише: «Цю незахідну модель можна назвати

¹¹ Там само, с. 18.

¹² Там само, с. 137.

¹³ Сміт Е. *Національна ідентичність*. Київ: Основи, 1994. 224 с.

«етнічною» концепцією нації. Її визначальною рисою є наголос на спільності походження й рідної культури (...) Чи то людина зоставатиметься у своїй спільноті, чи то емігрує до іншої, вона завжди неминуче й органічно залишатиметься членом спільноти, в якій народилась, і довіку нестиме на собі її печать.»¹⁴ Гуцульська ідентичність доволі сильно зав'язана на спільності походження й рідної культури. І другий пункт є одним з визначальних, оскільки коли людина, яка є співтворцем гуцульської культури, то хоч би вона й емігрувала – все одно залишатиметься членом тієї гуцульської спільноти.

Етнічною групою, за Смітом, є культурна спільнота, що надає великої ваги міфів про походження та історичній пам'яті і вирізняється однією, а то й кількома культурними особливостями: релігією, звичаями, мовою, інституціями.¹⁵ Справді важливою частиною дискусії про гуцульську ідентичність є гуцульський міф, релігія, звичаї та мова. Ентоні Сміт у вищезгаданій праці виділяє шість головних атрибутів етнічної спільноти: 1) групова власна назва; 2) міф про спільних предків; 3) спільна історична пам'ять; 4) один або більше диференційних елементів спільної культури; 5) зв'язок із конкретним «рідним краєм»; 6) чуття солідарності у значної частини населення.¹⁶ Автор каже, що там, де є такий комплекс елементів, перед нами вочевидь постає спільнота з історичною культурою і чуттям спільної ідентичності. І справді гуцули володіють всіма шістьма атрибутами етнічної спільноти. Саме ці атрибути сприяють утворенню того, що ми називаємо «гуцульською ідентичністю».

¹⁴ Там само, с. 21.

¹⁵ Там само, с. 30.

¹⁶ Там само, с. 31.

Виникнення спільнот є складною і широко обговорюваною темою в публічному дискурсі. У своїй праці «Уявлені спільноти»¹⁷ Бенедикт Андерсон заявляє: «Насправді ж, будь-яка спільнота, більша за первісне поселення з безпосередніми контактами між мешканцями (хоча, можливо, й вона) є уявленою. Спільноти потрібно розрізняти не за їхньою справжністю чи несправжністю, а за манерою уявлення»¹⁸. Згідно цього твердження, гуцульську спільноту потрібно розрізняти не за автентичністю, а за манерою уявлення. Андерсон приходять до висновку, що концепція ідентичності виникає з цього відчуження через неможливість запам'ятати історію, і з потребою цієї історії бути розказаною. Тут ми стикаємося з концепцією пам'яті, яка не завжди може бути збереженою, а значить потребує наративу. Андерсону йдеться про те, що забуття викликало потребу наративного викладу ідентичності.

1.3. Культурна пам'ять

Друга половина двадцятого століття знаменується підвищенням уваги до студій пам'яті. Концепт пам'яті постав перед спільнотою дослідників із гуманітарних та соціальних дисциплін послідовно разом із потребою осмислення складних досвідів воєн, злочинів проти людяності, геноцидів та інших травм пережитих суспільством у минулому. Виникає потреба у окресленні та осмисленні колективних досвідів, як вагомого чинника у подальшому існування людських спільнот. Фундаментальними працями у сфері пам'яті стали роботи таких науковців як: П. Хатон, Я. Ассман, А. Ассман, М. Альбвакс, П.Нора. Наприкінці минулого століття зацікавлення студіями пам'яті були поширеними, суспільство потребувало інструментарію

¹⁷ Андерсон Б. *Уявлені спільноти*. Київ: Критика, 2001. 271 с.

¹⁸ Там само, с. 23.

осмислення того, що відбулося в минулому і як це впливає на теперішнє. Розглядати феномен пам'яті можна тільки в широкому міждисциплінарному дискурсі, оскільки фактаж та історична перспектива не здатні дати тих відповідей на проблематику пам'яті, що їх може дати культурологія і антропологія. Вивчення теорії культурної пам'яті стало важливим з тієї причини, що індивід при звертанні до минулого все одно звертається до певних орієнтирів та рамок. Одним з перших теорією культурної пам'яті зацікавився французький послідовник Еміля Дюркгайма, філософ і соціолог Моріс Альббакс. Альбаксові праці про колективну пам'ять стали фундаментом для розвитку Асманової теорії про культурну пам'ять. На його думку, колективна пам'ять є соціальним конструктом, тобто її формування можливе за умови проживання індивіда в соціумі. Соціолог окреслює колективну пам'ять як конструкт, що змінюється, твориться і зберігається з покоління в покоління і має на меті трактування спільнотами власного минулого.

Альббакс співвідносив колективну пам'ять з простором і часом. У своїй праці «Соціальні рамки пам'яті».¹⁹ Альббакс вказує на те, що індивідуальна пам'ять опирається на колективну. Соціолог поділяє спогади на два розряди: одні, соціально санкціоновані, які затверджуються і передаються від одного члена суспільства до іншого, а вже на основі цього соціально-меморіального каркасу кожен індивід «пригадує або реконструює» всі інші свої спогади.²⁰ Ці базові соціальні спогади, на думку Альбакса формують «рамку» пам'яті, так звані «орієнтири» (*Points de repere*). Колективна пам'ять, яка формує певні орієнтири для спогадів є тим, що здатне об'єднувати людей у групи і робити різних індивідів частиною цілого.

¹⁹ Хальббакс М. *Социальные рамки памяти*. Новое издательство, 2007. 348 с.

²⁰ Там само, с. 11.

На думку Альббакса історія — це справжнє, об'єктивно-універсальне знання, тоді як пам'ять завжди є «числюсь» пам'яттю, обумовлена досвідом та інтересами будь-якої соціальної групи.²¹ Соціолог стверджує, що спогади в мисленні окремого індивіда можуть творитися і асоціюватися різними способами. Ми лише тоді зможемо правильно зрозуміти кожен із них, яким чином він постає в індивідуальному мисленні, якщо введемо його до рамок мислення відповідної групи. Альббакс підсумовує, що аспект групової пам'яті у мисленні кожного індивіда є важливим, оскільки саме цей аспект зберігає спогади тривалий час, підживлюючи і співвідносячи їх із думками що надходять до нас із соціального середовища. Таким чином, колективна пам'ять дозволяє індивідам інтерпретувати і пояснювати власне минуле сьогодні.

Для Аляйди Ассман культурна пам'ять спільноти зберігається у її текстах, ритуалах, практиках, зображеннях. Цей об'єм свідчень дозволяє групі інтерпретувати власне минуле, а також доповнювати його і передавати наступним поколінням розуміння самих себе як спільноти. Для Ассман історія і пам'ять не витісняють і не виключають одне одного. Вона поділяє пам'ять на накопичувальну і функціональну. Функціональна пам'ять є населеною, її основними ознаками є: групові зв'язки, вибірковість, ціннісні зв'язки й орієнтація на майбутнє. Накопичувальна пам'ять вбирає у себе те, що губиться у взаємозв'язках сучасності.²² Мені у моєму дослідженні йдеться радше про функціональну пам'ять, яка є живою та населеною, динамічною, яка здатна взаємодіяти і творити сенси, бути містком між минулим, теперішнім і майбутнім. Проте, на думку, Ассман накопичувальна і функціональна пам'яті працюють в тандемі, і одна є добрим доповненням до

²¹ Там само, с. 20.

²² Ассман А. *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Київ: Ніка-Центр, 2012. с. 145.

іншої. Науковиця у своїй праці артикулює як працює пам'ять, пригадування, та яким чином людина як соціальна істота набуває цих спогадів та керує ними. «Простори спогаду постають через часткове висвітлення минулого, коли його потребує індивід або група задля смислоутворення, заснування ідентичності, орієнтації в житті, мотивації власних дій».²³ Тобто Ассман йдеться про, що наші спогади стають відповіддю на певну потребу індивіда, а пам'ять слугує людині для того, аби у моменти складних екзистенційних пошуків знайти потрібний аргумент для власної інтерпретації.

У своїй лекції «Опісля: Спадщина війни в культурі, пам'яті та досвіді»²⁴ Грехем Доусон означає культурну пам'ять для позначення процесу, за допомогою якого соціальна група розуміє та репрезентує події чи досвід, які відбулися або, як вважають, відбулися в її минулому. Пам'ять формує відчуття живого зв'язку між минулим і сьогоденням. Культурні дискурси пам'яті, що складаються з наративів і образів, формують культурні карти значень, які дозволяють людям жити в певному середовищі та осмислювати свій соціальний досвід.²⁵ Для нього культурна пам'ять як і для попередніх дослідників цієї теми є соціальним конструктом призначеним для осмислення досвідів певної групи, містком між теперішнім і минулим.

Професор соціології та історії Джефрі Олік розрізняє історію та колективну пам'ять з огляду на те, що пам'ять подібна течії безперервної думки, безперервність якої не є штучною, оскільки вона зберігає з минулого лише те, що ще живе або здатне жити у свідомості груп, зберігаючи живу пам'ять.²⁶ Колективна пам'ять не має таких чітких меж як історія, вони є

²³ Там само, с. 426.

²⁴ Graham Dawson. *Afterwards: Legacies of War in Culture, Memory and Experience* [Електронний Ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=XY2TMdpsJ8>. 10:19 (05.05.2023)

²⁵ Там само.

²⁶ Jeffrey K. Olick. *The collective memory reader*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 528 с.

радше нерегулярним невизначеним орієнтиром. У цьому дискурсі історія представляється перед людством як універсальна пам'ять, попри те, що універсальної пам'яті не існує. Історія звертається насамперед до відмінностей, нехтуючи подібністю, без якої не було б пам'яті, оскільки запам'ятовуються лише ті факти, які мають спільну рису приналежності до однієї свідомості. На думку Оліка, пам'ять суспільства простягається настільки далеко, наскільки пам'ять груп, з яких воно складається. Пам'ять сама собою не зникає і її неможливо знищити примусом, натомість вона зберігається за рахунок певних груп, колективного носія пам'яті. Таким чином колективна пам'ять залежить від так званих носіїв, у чийх розумах ця пам'ять існує. Вона здатна трансформуватися з часом і через неможливість її точного окреслення - важко сказати у який саме момент вона зникає і чи цей процес є незворотнім.

У попередньому підрозділі я вже писала, що гуцули є «уявленою спільнотою» за Андерсоном, сам автор у своєму останньому розділі книги наголошує на тому, що уявлені спільноти мають багато спільного, наприклад вони мають спільні спогади, які вони пам'ятають і забувають. Він вважає характерним обов'язком соціальних груп те, що є певні речі, які вони як колектив повинні пам'ятати, аби залишатися спільнотою. Але рівно так само і є спогади, які мусять бути забутими. Андерсон робить акцент саме на важливості забуття, але звідси впливає теза про важливість пам'яті для творення спільнот. Він пише про те, що саме із забуття виникають наративні виклади подій.²⁷ У процесі життєдіяльності людині характерно забувати певні речі, спогади стираються, і людина потребує допомоги когось із своєї соціальної групи, хто володіє цими спогадами.

²⁷ Андерсон Б. *Уявлені спільноти*. Київ: Критика, 2001. с. 251.

Осмишуючи та аналізуючи культуру певних спільнот неможливо робити цього не беручи до уваги її спільне минуле, певні події, які об'єднують цю спільноту і дають її членам спільну оптику. Одними з основоположників теорії культурної пам'яті є подружжя Ассманів. Альбваксові праці з теорії колективної пам'яті стали фундаментом для досліджень Яна Ассмана з теорії культурної пам'яті. У своїй праці «Культурна пам'ять» Ассман неодноразово звертається до Альбвакса. Саме Ассман вперше вжив термін 'культурна пам'ять' у своїй праці, яку так і назвав «Культурна пам'ять». Для Ассмана у центрі культурної пам'яті стоїть питання «Чого нам не можна забути?». Він вважає, що це питання належить до обов'язкових атрибутів будь-якої групи. Коли це питання визначає ідентичність і саморозуміння групи, ми можемо говорити про спільність пам'яті. У такому випадку можна вважати, що пам'ять індивідів створює спільність між ними і перетворює їх у спільноту. Феномен культурної пам'яті є загальним явищем, який виходить далеко за межі Європи.

Ян Ассман вважає, що у понятті «культурна пам'ять» йдеться лише про одне із зовнішніх вимірів людської пам'яті. Однак змістовне наповнення пам'яті, організація її змістів, терміни, які в ній можуть зберігатися — все це визначається дуже великою мірою не внутрішньою місткістю та контролем, а зовнішніми, тобто соціальними та культурними рамками.²⁸ Він виділяє чотири області зовнішнього вимірювання пам'яті: міметична, предметна, комунікативна і культурна пам'ять. Всі перелічені області плавно переходять в область культурної пам'яті. Наприклад, коли міметичні навички набувають статусу «обрядів» вони переходять до сфери культурної пам'яті, оскільки починають являти собою форму передачі культурного сенсу. Якщо взяти до

²⁸ Ассман А. *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Київ: Ніка-Центр, 2012. с. 19.

уваги предметну пам'ять, то коли речі відсилають нас до певного змісту і суті - вони починають виходити за межі предметної пам'яті.

Культура, яка пам'ятає, ґрунтується на формах звернення до минулого. Для Ассмана минуле існує лише тоді, коли до нього звертаються. Дослідник виділяє такі форми колективної пам'яті про минуле як комунікативна і культурна пам'ять. Комунікативна пам'ять звернена до недавнього минулого, це ті спогади, які носій розділяє із своїми сучасниками. Натомість мета культурної пам'яті - фіксація миті в минулому. Минуле тут не зберігається як таке, воно радше перетворюється на символічні форми до яких прикріплені спогади. Для культурної пам'яті найважливішою є не фактична історія, а історія яка відтворена фундаментальними наративними спогадами, тобто міф. Міф у такому випадку пояснюється як обґрунтовуюча історія, історія яку розповідають, щоб пояснити теперішній світ і його походження.

Німецька дослідниця Астрід Ерл писала про те, що ми можемо розуміти культурну пам'ять як взаємодію сучасного з минулим в певних соціокультурних контекстах.²⁹ У такий спосіб культурна пам'ять стає сполучною ланкою між минулим і теперішнім часом.

Можна зробити висновок, що культурна пам'ять виходить за межі індивідуальної, і є способом передачі інформації між поколіннями всередині конкретних суспільних груп. Вона стає відповіддю на запит групи ідентифікувати себе з певними наративами і подіями себе як частини більшого.

²⁹ Ассман А. *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Київ: Ніка-Центр, 2012. с. 10.

1.4. Культурна мобілізація

У англійській мові існує два терміни щодо окреслення значення війни: war та warfare. Словник Меріам Вебстер означає термін war як: 1) Стан звичайно відкритого та оголошеного збройного ворожого конфлікту між державами чи націями. 2) Стан ворожості, конфлікту або антагонізму.³⁰ Термін warfare у цьому ж словнику означений як: 1) Військові дії між ворогами 2) Боротьба між конкуруючими суб'єктами.³¹

Витоки концепції війни можна знайти в Давній Греції. У «Державі» Платона Сократ розмірковуючи про справедливість намагається з'ясувати чим вона є. Симонід вважає, що справедливість - це робити добро друзям, а ворогам — зло. На запитання Сократа, яким вчинком і в якій справі справедлива людина матиме змогу допомогти друзям і зашкодити ворогам Полемарх відповідає — на війні, співучастю в битві.³² Себто війна у даному випадку виступає можливістю встановити справедливість. У давній Греції війна була справою честі. Воїнів, які відзначалися у битвах, вважали гідними мати потомство.³³ Сократ говорив про важливість із наймолодшого віку брати дітей із собою спостерігати війну. Війна таким чином була певним способом життя, який стосувався всіх і кожного. «Держава» містить багато фундаментальних роздумів про категорії війни і у цій праці вона сприймається як щось неунікненне. Арістотель вважає справедливою війною, війну проти тих людей, що від народження повинні коритися та мають нижчий рівень цивілізації. Він розвиває тезу, що греки можуть панувати над

³⁰ War Definition & Meaning. *Dictionary by Merriam-Webster*: [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/war> (01.05.2023)

³¹ Warfare Definition & Meaning. *Dictionary by Merriam-Webster*: [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/warfare> (01.05.2023)

³² Платон. *Держава*. 2000. с. 15. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm>. (04.04.2023)

³³ Там само, с. 152.

варварами.³⁴ Якщо проводити паралелі з сучасністю - деякі держави з імперським способом мислення вважають, що роблять благо для іншої держави несучи разом з ракетними ударами так звану «високу культуру». Ще одним твердженням щодо феномену війни Арістотелем є вічний антагоністичний характер світобудови: якщо існує мир, мусить існувати і війна.

Варто зазначити, що травма Другої світової і зокрема травма Голокосту призвели до появи глибшого дослідження пам'яті як легітимного наукового проєкту. Йдеться про те, що спадщина Першої і Другої світових воєн залишена в різних засобах масової інформації поставила питання про роботу з культурною пам'яттю щодо присутності війни в сімейних історіях, популярній і матеріальній історії та ін.³⁵ Війни стали вагомим фактором соціальних змін у суспільстві, рушієм і трансформатором, з яким потрібно було навчитися працювати науковцям. Результати та наслідки війни стають невід'ємною частиною ідентичності та пам'яті багатьох мільйонів людей, які стикнулися з війною. Війна очевидно спричинила глибинну трансформацію поглядів і вірувань людей, і цей фактор поставив перед науковою спільнотою цілу низку питань.

Багато істориків та інших науковців намагалися описати або ж наративізувати події війни, проте все ще залишалися такі питання: як і чому люди вірили у потребу війни, чим був зумовлений цей досвід, як цей досвід відображався в подальшому житті людей. На ці всі питання потрібна була культурна відповідь, і культурологи почали шукати її.

³⁴ Арістотель. *Політика*, с. 26. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>. (04.04.2023)

³⁵ *A World at War, 1911-1949: Explorations in the Cultural History of War*. Boston: Brill, 2019. с.3.

Розглядаючи феномен війни в розрізі колективної пам'яті Сьюзен Зонтаг у своїй статті «Дивлячись на війну» пише про те, що пам'ять про війну, як і будь-яка пам'ять, переважно локальна.³⁶ На думку Зонтаг, для того, щоб війна вийшла за межі свого безпосереднього середовища і стала предметом міжнародної уваги, вона повинна розглядатися як щось на кшталт винятку. Така війна повинна представляти більше, ніж зіткнення інтересів самих воюючих сторін.

Перша світова війна була тією подією, під час якої виникло явище культурної мобілізації (cultural mobilization). Ірландський історик Джон Горн є одним із провідних дослідників, який практикує культурологічний підхід до вивчення воєн. Він розробив термін культурна мобілізація для аналізу творчої участі воюючих націй у військових діях, що є наслідком зростання масової участі в політичному процесі.³⁷ Для Горна політична мобілізація для війни також була культурним процесом, який часто здійснювався знизу вверх, очолюваний особами та колективами незалежними від державного апарату. Час Першої Світової війни був часом коли митці, письменники та науковці об'єдналися і виступали як представники національної культури, щоб переконати населення своєї держави у правоті їхньої національної справи.

Явище культурної мобілізації започаткувало загальноєвропейський дискурс про природу інтелектуального залучення та питання культурного авторитету під час війни. Культурна мобілізація під час війни — це об'єднання культурних інституцій і практик нації, яка перебуває у стані війни, для підтримки військових зусиль. Воно збігається з соціальною мобілізацією, додаючи наголос на мові, текстах і об'єктах до збору соціальних інститутів і

³⁶ Sontag S. *Looking at War* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.newyorker.com/magazine/2002/12/09/looking-at-war>. (05.05.2023)

³⁷ *A World at War, 1911-1949: Explorations in the Cultural History of War*. Boston: Brill, 2019. с. 47.

практик нації у стані війни, наприклад, організованих у профспілки чи торгові палати.³⁸ Культурна мобілізація поширюється й далі, оскільки вона має справу з мовами та практиками політичного та військового життя. Соціальна мобілізація зазвичай описує тилловий фронт, хоча під час Великої війни різниця між воєнним фронтом і тилловим фронтом стала тонкою.

Джей Вінтер у своєму есеї досліджує відмінності в природі культурної мобілізації в Британії під час Першої і Другої світових воєн. Згадуючи Британію у Другій світовій, Вінтер зазначає, щоб перед обличчям поразки, культурна мобілізація в 1940-му році дозволила британцям уявити краще майбутнє, попри нависаючу загрозу. Автор обґрунтовує трансформаційну силу війни, яка у такій кризовій ситуації як війна, при порушенні фізичних і ментальних кордонів людей, дозволяє кордонам їхнього культурного і мисленнєвого потенціалу натомість розширюватися. Вінтер стверджує, що відчуття поразки, небезпеки змушує розум людини працювати по-іншому, це відчуття концентрує. Культурні діячі в часі війни, за словами Вінтера, намагалися в різний спосіб конструювати альтернативне світле майбутнє.

Томас Айріш вважає, що культурну мобілізацію 1914-го року можна вважати відправною точкою для міжнародного визначення ролі інтелектуалів. З початку Другої Світової війни письменники, поети, художники та науковці з усієї Європи брали участь у так званій «культурній війні» пишучи праці, які мали на меті виправдати свою національну справу та очорнити ворога. Айріш пише про те, що інтелектуальна мобілізація була частиною ширшого процесу, завдяки якому воюючі у Першій Світовій суспільства могли визначити за що і проти чого воюють їхні країни. У своєму есеї про культурну мобілізацію він стверджує, що культурна війна розглядається як наслідок німецького

³⁸ A World at War, 1911-1949: Explorations in the Cultural History of War. Boston: Brill, 2019. с. 19.

вторгнення до Бельгії та Північної Франції. Ті злочини, які здійснювали німці проти важливих культурних об'єктів створили уявлення про те, що ця війна була саме культурною. Тобто з самого початку ця війна представлялася як конфлікт між західною цивілізацією і німецькою культурою. Наслідком цього стало те, що воюючі сторони об'єднувалися і доповнювали конфлікт основоположними міфами про війну не тільки для захисту територій, але й культурної ідеї. Айріш у своєму есею цитує слова із промови французького філософа Анрі Бергсона: «Боротьба проти Німеччини є боротьбою цивілізації проти варварства».³⁹ Айріш підсумовує свою працю кажучи, що культурна мобілізація під час Першої світової війни започаткувала загальноєвропейський дискурс про природу інтелектуального залучення та питання культурної влади.

³⁹ Там само, с. 48.

РОЗДІЛ II. ГУЦУЛИ У ВІЙНАХ

2.1. Гуцульська маскулінно-мілітарна традиція

Важливою складовою гуцульської культурної пам'яті є маскулінно-мілітарна традиція, яка пов'язана з опришківським рухом. Опришки, а також їхній лідер Олекса Довбуш стали однією із провідних тем гуцульських міфів і легенд. Слово опришок увійшло у щоденний вжиток гуцулів у значенні компліменту для молодого хлопця. Такий комплімент можуть вживати у момент, коли хлопець виростає, мужніє і стає «легінем» або ж риси характеру є такими, які свідчать про приналежність до опришківських рис. Можна стверджувати, що образ опришків у гуцульській культурі є героїським і позитивним, опришків вважають прикладом хоробрості, справедливості і чесності. Вони одні з найвідоміших, найбільш описаних та прославлених в культурі гірських повстанців. Одним із перших дослідників опришківського повстанського руху був історик Юліан Целевич. Його називають творцем першої в українській історії «Довбушіани». Він публікував історико-етнографічні нариси про опришків й праці присвячував ватажку опришківського руху Олексі Довбушу карпатських опришків, описував цей повстанський рух як соціально-політичне і національне явище. Зокрема, серед праць Целевича: «Про Олексу Довбушука та єго попередників і наступників», «Дальші вісті про опришків ватаги: Олекса Довбушук і Василь Баюрак», «Останні історичні вісті про опришків XVIII ст.», «Опришки». Пишучи про опришків, Роберт Магочі стверджує, що вся історія русинів, що жили на південь від Карпат до 1944 року, характеризувалася лише колоніальним гнітом з боку імперій. Він пише: «Здавалося б, єдиними історичними акторами краю були асоціальні бандити-розбійники (опришки)

та революційні маси».⁴⁰ У своїй праці «With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns» Магочі пише: «Для боротьби із свавіллям поміщиків, русини тікали в важкодоступні високігірні райони вздовж кордону з Угорщиною, де вони створювали невеликі групи, відомі як опришки; тобто бандити-розбійники, які періодично нападали на поміщицькі маєтки та конфіскували майно».⁴¹ Для Магочі опришки виступають радше негативними героями і він дає чітко зрозуміти свою позицію, проте він додає у своїй праці, що опришки за життя перетворилися у національних героїв карпато-русинів, оскільки експлуатоване селянство потребували захисту від пригноблень.

У своїй етнографічній праці «Опришки» Петро Шекерик-Доників характеризує опришків як чоловіків, які вдень газдують, а вночі «вимастивси сажев, кріс на плечі, бартку у руки, ножі тай пістолета за ремінь, тай готовий опришок».⁴² У описах автора опришки справедливі і мужні, ніколи не грабують своїх людей, обороняють соціально незахищені верстви, карають експлуататорів. Петро Шекерик-Доників не ідеалізує образ опришків, він радше записує народні оповідання і береже їхні образи такими, якими вони залишаються в культурній пам'яті спільноти гуцулів. Опришки стали народним символом відваги і боротьби проти панів та поневолювачів. Історії про них переповідали, тлумачили, обговорювали, тим самим живлячи культурну пам'ять, роблячи її динамічною та функціональною. Це дозволило образу опришка, народному символу нескореності і відваги протривати не одне покоління.

⁴⁰ Magocsi P. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press, 2005. с. 167.

⁴¹ Magocsi P. *WITH THEIR BACKS TO THE MOUNTAINS*. Budapest and New York: Central European University Press, 2015. с. 96.

⁴² Magocsi P. *WITH THEIR BACKS TO THE MOUNTAINS*. Budapest and New York: Central European University Press, 2015. с. 11.

Легенди і оповідки про опришків справді стали вагомою лептою гуцульської культурної пам'яті. На честь героїчних опришків було складено багато народної творчості, зокрема коломийки. У них опришки на чолі з Довбушем зазвичай уславлені за свої хоробрі вчинки:

«Ходив Довбуш з опришками лісами, горами,
А він хотів розправлятися з клятими панамми.
З високої полонини котяться гелетки,
Ходить Довбуш розбивати високі маєтки.
Ой зозулька з листків росу крильцями збирає,
Ходить Довбуш молоденький панів убиває»

Часто коломийки оспівують вільне від побутових справ життя юнаків, які обрали життя свободне:

Та не тоті легіники, що орють у полі,
А лише ті легіники, що в лісі, на волі.

Також можемо зустріти коломийки у яких опришки, які були вільними людьми не могли знайти щастя у своєму відступницькому житті:

На високій полонині зародили рижки,
Закохав я собі силу та й пішов в опришки.
Не рік , не два ходжу лісом, та не маю щастя,
Хоч у мене тільки грошей, як у лісі листя.

Слава опришків поширилися далеко за межі Гуцульщини, а пісню «Гей браття опришки» на слова Миколи Устияновича співали багато українських виконавців: від оперного співака Дмитра Гнатюка до львівського рок-гурту Нахтігаль.

Опришківський досвід минулого зараз є важливою частиною колективного наративу, досвіду який формує відчуття приналежності групи до спільних подій, символів, образів, героїв в минулому. Важливо зазначити,

що хоча і опришківський рух як такий не функціонує у 21-му столітті, проте традиції цього руху є важливим елементом гуцульської спадщини сьогодні.

Одним із таких свідчень цієї живої традиції є бойовий танець Аркан. Його і досі виконують у різних гуцульських селах. «Танець «Аркан» є головним елементом обряду посвячення гуцульського двадцятирічного хлопця у легіні. Після участі у ньому він отримував право здійснювати танці, носити бартку (топірець) та підперезуватися чересом (широким паском), тобто ставав потенційним опришком».⁴³ Це танець, який був обрядом ініціації юних хлопців, зараз є радше танцювальною традицією, яка стає сполучною ланкою між минулим та сьогоденням. Аркан дозволяє гуцулам у 21-му столітті відчувати свою приналежність до опришківської традиції далекого минулого, бути символічними нащадками опришків. Краєзнавець та популяризатор Аркану Андрій Мацьків із селища Печеніжин пише про Аркан: «То танець мужніх, сильних, вольових опришків, шибайголів, які проводили важке життя в боротьбі та переслідуваннях. Саме це робило аркан танцем чоловічої ініціації (посвячення) та бойової підготовки. Він має в собі певну символіку. В першу чергу — братерство, міцна підтримка товариша справа та зліва...».⁴⁴ Гуцульський Аркан також відображений в українському кінематографі. У художньому фільмі 1968 року кінорежисера Бориса Івченка «Анничка» головні герої, яких грають Іван Гаврилюк і Іван Миколайчук виходять з-за столу аби затанцювати Аркана і показати, що вони гідні поваги інших.

Одним із важливих елементів гуцульської опришківської традиції є носіння бартки. Барткою називають гостру вузьконосу сокиру, яка була

⁴³ Аркан - гуцульський танець ініціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://spadok.org.ua/gutsulschyna/arkan-svyaschennyi-cholovichyy-orden-gutsulskyi-tanets-initsiatsiyi>. (01.05.2023)

⁴⁴ Там само.

повсякденним атрибутом не тільки гуцулів, а також бойків і лемків. Зазвичай дозвіл носити бартку отримували легіні, які пройшли обряд ініціації в опришки. Аби отримати такий дозвіл потрібно було продемонструвати вміння володіти барткою, яка за своєю суттю є холодною зброєю. Право носити з собою бартку робило юнака гідним поваги суспільства, проте цей дозвіл мав важливе прагматичне значення. Проживання у горах має свої особливості і відкриває різні можливості для використання бартки. Найчастіше її використовували у якості знаряддя для розчистки шляху у лісі, захисту від хижих звірів, подорожнього ціпка і очевидно як засіб самозахисту від ворогів. Існують також свідчення про віру у магічну силу бартки як зброї предків. Український дослідник історії та етнографії Олексій Мандзяк стверджує: «Топірець був найулюбленішим (і найдоцільнішим у тамтешніх умовах) вояцьким, соціально-репрезентативним, господарським, побутовим, ритуально-магічним і естетичним знаряддям».⁴⁵ Носіння бартки було доволі поширеною традицією раніше і була відповіддю на виклики часу. Зараз гуцульські бартки слугують радше декоративним артефактом, який виробляють з дерева і використовують у танці Аркан, у колядницькій та інших традиціях. За Яном Ассманом це свідчить про уречевлення пам'яті та збереження її у символічних формах.

Гуцульська маскулінно-мілітарна традиція тісно пов'язана зі зброєю. Окрім носіння бартки, гуцули також носили із собою кріси, стволи та пістолі. За даними «Української малої енциклопедії» кріс – це кром'яна рушниця у гуцулів.⁴⁶ Вивчав і досліджував зброю гуцулів український етнограф Володимир Шухевич. У його монографії «Гуцульщина» зброї присвячено

⁴⁵ Мандзяк О. *Бойові традиції аріїв*. Тернопіль: Мандрівець, 2006. с. 158

⁴⁶ Онацький Є. *Українська Мала Енциклопедія*. Буенос Айрес: Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1960. с. 820.

окремий розділ, де він описує різні види зброї, її застосування, та навіть вірування пов'язані із зброєю і полюванням. У цій праці я не буду зупинятися за різновиді зброї, проте важливо зазначити, що гуцули виробляли художню зброю з литвом і часто виготовлення зброї ставало сімейною справою, яка передавалася у спадок. Гуцульські кріси є унікальним прикладом зброї, як з мистецького, так і з технічного боку. Завдяки гуцульським технікам обробки дерева гуцульський кріс легко вирізнити з-поміж інших. Для носіння зброї важливим пристосуванням був чоловічий шкіряний пояс – черес. Завдяки чересу гуцули могли зручно прикріпити бартку і кріс, а отримання права підперезуватися чересом було одним із важливих етапів у житті гуцульського легіня, який ставав потенційним опришком.

Продовжує пам'ять про Довбуша і опришків жити у 21-му столітті. У 2018-му році український режисер Олесь Санін заявив про початок зйомок українського історичного фільму «Довбуш» в основу сюжету покладено життя лідера опришків Олекси Довбуша. Прем'єра фільму мала відбутися у 2022-му році, проте команда фільму вточнила, що у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням прем'єра фільму відбудеться після української перемоги.

2.2. Збройні формування у які входили гуцули: загально-історичний огляд

Протягом усіх історичних періодів у житті гуцулів велике значення мало здійснення військової служби. Існують свідчення про участь гуцулів у визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, згодом у 19-му столітті у горах почав виривати рух Опришків. У часи постійних змін

політичної карти Європи, гуцули постійно потрапляли на військову службу у складі збройних формувань різних імперій або створювали свої власні військові формування. Так чи інакше, можна стверджували, що гуцули брали безпосередню участь в українських визвольних змаганнях. Часто військові формування створювалися з урахуванням земляцтв з метою консолідації суспільства, збереження лояльності до імперії та запобігання її розпаду. Такі об'єднання були створені з метою підвищення бойового духу та ефективності армії. Існувало багато формувань, які зазвичай у своїй назві містили чіткі вказівки, хто складає основну частину їхнього формування. Під час Першої Світової війни серед найвідоміших військових формувань до яких входили гуцули були:

- Гуцульська сотня Українських Січових Стрільців, сформована у вересні 1916 року під проводом німця Алоїза Ляєра, чисельність становила близько осіб, майже всі з них були гуцулами. Сотня припинила своє існування 1917 року, коли її з'єднали з Легіоном УСС.⁴⁷
- Гуцульсько-буковинський легіон - австрійського добровольчого військового підрозділу створеного на Буковині в 1915 р. за ініціативи М.Василька та майора Е.Фішера. Склад легіону приблизно 2000 бійців. Діяв самостійно до 1916 року, після чого увійшов до складу УСС.⁴⁸
- Гуцульський пробоевий курінь, сформований у 1918-му році сотником Грицем Голинським, складався орієнтовно з 1200 осіб. У це формування набирали переважно досвідчених вояків, які

⁴⁷ *Енциклопедія Історії України*. Київ: Наукова думка, 2004. с. 263.

⁴⁸ *Енциклопедія Історії України*. Київ: Наукова думка, 2004. с. 264.

вже набули досвіду, зокрема на італійському фронті. Просилавився битвою під Городком.⁴⁹

- Перший гуцульський полк Морської піхоти - був сформований 1919 року в Коломиї, сотник Володимир Гемпель. Полк складався з моряків, які раніше проходили службу на Адріатичному морі у колишній Австро-Угорщині, а також зі сплавників дарабів, які працювали на ріках Черемош і Прут. Командувач Приморського фронту, контр-адмірал Михайло Білинський, вів процес набору особового складу полку.⁵⁰
- Другий Гуцульський полк морської піхоти був сформований 1919 року в місті Кам'янець-Подільському, його очолив Іван Сич. Обидва гуцульські полки морської піхоти входили до складу дивізії морської піхоти УНР. Кількість особового складу в цих полках становила понад дві тисячі гуцулів. У 1921-му після важких боїв морські піхотинці були інтерновані у Польщі.⁵¹
- Четвертий Гуцульський курінь ім.Гетьмана Івана Мазепи, який був сформований 1919-го року у Коломиї під командуванням Броніслава Бабеля.
- 49-тий полк піхоти створений в Коломиї, у 1938-му році був перейменований на 49-тий Гуцульський стрілецький полк. Це був підрозділ в складі 11-ї Карпатської стрілецької дивізії, яка належала до Польської армії під час існування Другої Речі Посполитої.

⁴⁹ Будз П. *Гуцули в боях під Городком у марті 1919 р.* Йозефів: Український скиталець, 1922. – № 12. – с. 8.

⁵⁰ Сіреджук П. Гуцули в боях за Українську державу в 1918-1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_22. (23.05.2023)

⁵¹ Там само.

- 21-й (Коломийський) Тактичний відтинок «Гуцульщина», що належав до Військової округи-4 «Говерля», групи УПА-Захід. Командирами були Микола Яворський, а згодом Петро Мельник. Роки існування: 1943-1949 рр.
- Гуцульський кіш Карпатської Січі під проводом Антіна Кущинського: 1939 р.

Гуцули брали активну участь у національно-визвольних змаганнях, свідченням цього є праця Романа Ковалю «Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового». Горбовий у своїх спогадах стверджує, що близько 60% усусусів були гуцулами, що раніше не було проартикульовано в воєнній мемуаристиці. Найбільше гуцулів в УСС було з таких сіл: Брустурів, Річки, Яворова, Космача, Прокурави, Кобаків, Красноїля, Криворівні, Жаб'юго (Верховини), чотирьох Березовів. А також з Буковини та Закарпаття.⁵²

2.3. Тяглість воєнних наративів та їх вплив на культурну мобілізацію

Важливим дослідником опришківського руху був Петро Шекерик-Доників. Український видавець та поет Василь Карп'юк у своїй передмові до найновішого видання праці Дониківа «Опришки» пише: «Петро Шекерик-Доників заохочений своїм учителем Луков Гарматієм, почев збирати етнографічні матер'яли. Він був першим гуцулом, що взявси за цису роботу. Доти гуцулами інтересувалися лиш приїжджі, а гуцули не дуже, бо й так всьо

⁵² Горбовий М. *Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://coollib.net/b/191065/read> (23.05.2023)

знали».⁵³ Карп'юку йдеться про те, що носії гуцульської культури, так звані носії пам'яті за Ассманом, не бачили нагальної потреби у вербалізації своєї пам'яті і культури, адже вони були співтворцями свого колективного досвіду. Їх досвід не видався їм унікальним *per se*. Ще однією причиною відсутності великої кількості письмових свідчень того часу є набагато менша частка грамотного населення. Важливо зазначити, що довгий час було заборонено розмовляти про опришків та схвалювати їх діяльність. За розповідь або співанку про опришків могли посадити у в'язницю на декілька років. Довгий час, і навіть на момент, коли Петро Шекерик-Доників збирав і записував народні оповідання (початок 20-го ст.) люди не хотіли і боялися розказувати історії, бо мали давній страх покарання. Власне завдяки носіям пам'яті і етнографічним нарисам великі пласти культурної пам'яті вдалося зберегти саме через усну поколіннєву традицію, яка триває по сьогодні, але вже в меншій мірі. У процесі передання цієї пам'яті члени спільноти стають її співтворцями, з'єднуючи минуле з теперішнім. Народні оповідання і перекази власне є певним соціокультурним зрізом і зберігають письмово вербалізовану пам'ять спільноти, співтворцями і спадкоємцями якої вони є колективно.

Важливо додати про постать Петра Шекерика-Дониківа те, що він був одним із тих, хто власне підпадає під явище «культурної мобілізації». До Першої світової він займався етнографічними дослідженнями, був освіченим (4 класи школи та уроки з Лукою Гарматієм), він власне здобув ті знання, які згодом йому знадобилися під час Визвольних змагань. Ганс Цбінден писав про Шекерика-Доників у своїй праці «Мандрівка по гуцульських горах»: «Це гуцул із крові й кості, а його предки дружили з багатьма великими

⁵³ Шекерик-Доників П. *Опришки. Народні оповідання*. Брустури: Дискурсеус, 2023. с. 6.

опришками.»⁵⁴ Шекерик став одним із найвидатніших дослідників культури гуцулів та письменником. У часі Першої Світової війни у 1914-му році він формує добровольчі загони Українських Січових Стрільців і сам іде на фронт. Його культурно-просвітницька робота доповнюється воєнним досвідом. Любов Параскевія-Стринадюк у своїй праці «У нас гуцулів. Сім книжок» пише, про повоєнні 20-ті під час гуцульського повстання спричиненого польським терором, що на Гуцульщині починаються арешти цілком невинних людей. У той час «Петро Шекерик-Доників збирає і записує докладні свідчення і докази, аби про них знав увесь світ».⁵⁵ Доників вбачав своїм національним обов'язком свідчити про страждання і поневолення гуцулів під польським гнітом. Діяльність Шекерика-Дониківа і є тією інтелектуальною залученістю у часі війни про яку, говорить у своїй праці Джон Горн. Шекерик-Доників вже тоді став культурним і духовним гуцулів, який вербалізував і описував досвід гуцульського життя, а у часі війни ця залученість була критично важливою. Важливо зазначити, що Шекерик-Доників ще у юному віці під час служби Коломийському піхотному полку завдяки своїй активній громадянській позиції він виборов право для солдат спілкуватися українською мовою. Шекерик-Доників свідчив навіть попри заборони і небезпеки, захищав українців, через, що і був репресований до Росії.

Для розуміння мотивації і ідейного ґрунту участі гуцулів у війні звернуся до спогадів Михайла Горбового у праці «Гуцули у визвольній боротьбі». Він пише, що гуцули дізнавшись у серпні 1914 року про те, що можуть піти війною проти Росії зраділи і масово пішли добровольцями. Цю

⁵⁴ Цбінден О. Мандрівка по гуцульських горах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://infotour.in.ua/karpaty7-5.htm> (23.05.2023)

⁵⁵ Стринадюк Л. *У нас, гуцулів. Сім книжок*. Брустури: Дискурбус, 2023. с. 454.

війну вони розглядали як боротьбу за українську незалежність, Горбовий свідчив:

«І вже старий батько-гуцул не давав синові в руки бартку й пістоля за черес, і не справляв його в дебри, у звори, щоб добре сховався перед «бранкою» до чужого війська, а тремкими руками благословив сина-легіня у щасливу путь:

— Ти шесливий, синку, що-с діждав стати борцем за свою справу, за нашу рідну Україну! Ми, старі, боролися за чюже... Тепер не те. Тепер ясно за шо!.. Най пізнают вороги, що то є Гуцул!..», «Воюй за ту нашу Україну, що про ню нам красні книжки читав-ес, співанки співав-ес»»⁵⁶

Про позиціонування і самоідентифікацію гуцульської сотні УСС у стосунках з німцями Горбовий згадував: «Важливо те, що німці визнавали гуцулів українцями, не раз кричали їм «hoch!» («слава!») та виказували переконання, що такі бойовики, як гуцули, «мусять добути вільну Україну». Німці із задоволенням слухали у виконанні гуцулів «Ще не вмерла Україна» та «Mein Faterland» — стрільці і цю пісню вміли добре виконувати.»⁵⁷ Можна прослідкувати, що навіть будучи в складі імперської армії гуцули визнавали, що воюють за власну незалежність і не полишали своїх власних традицій і переконань. Ще одним свідченням про вирізнення гуцулів з-поміж інших військових було те, що вони на початкових етапах війни вирішили воювати в народних строях. Свідчення про це можна знайти у вищезгаданих спогадах: «З початку Гуцульські Стрільці воювали в своїх народних строях і так дали ся ознаки Москалям, що вони між собою вповідали, що в горах є таке військо, яке носить ся в постолах і коротких сукманах а червоних шараварах, стріляє не знати відки, а як стріляє, то ніколи не хибить! Се чорти в червоних гачах».⁵⁸

⁵⁶ Горбовий М. *Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового...*

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само.

Згадуючи про структуру армії Українських Січових Стрільців Горбовий пише: «Кіш складався з канцелярії, відділів (новобранців, видужуючих і господарського), а також просвітницьких гуртків, що отримали назву Пресової квартири. Вона відіграла значну роль у підвищенні національної свідомості стрільців»⁵⁹. Просвітницькі гуртки теж були частиною ширшого процесу культурної мобілізації спрямованої на боротьбу з ворогом на ідейному рівні.

Боєць Першого пробоевого гуцульського куреня Степан Лисак у своїй праці «На ріднім фронті. Спогади й нариси» описуючи день, коли він з побратимами вирушав на фронт зимового вечора пише: «Хлопці, стрілецьтво, у добрім настрої підносили високо голос стрілецької пісні: «А ми тую Червону калину!... гей, гей, гей розвеселимо!!!»»⁶⁰ Хоч ця пісня і не є суто гуцульською, неможливо не зазначити наскільки важливої вона була для гуцульських бійців усусусів та упівців, а також як через століття отримала нове звучання і значення для українців у російсько-українській війні. Можна стверджувати, що пісня «Ой у лузі червона калина» є важливим свідченням культурної мобілізації у всіх трьох війнах. Про важливість гуцульської традиції для гуцулів на фронті Лисак пише про Святий Вечір, коли кожен з бійців думками був удома за святою вечерею: «За довгим столом сиділи стрільці з другої сотні нашого куріня й тихим голосом співали святу пісню старої коляди «... ангели співають, царя вітають, поклони дають, чудо, чудо повідають». «Їмо святу вечерю, беремо до кишені кілька горіхів, кріси на плечі й ідемо змінити наших на стійках».⁶¹ Навіть на фронті бійці

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Лисак С. *НА РІДНІМ ФРОНТІ. СПОГАДИ Й НАРИСИ*. Прага: Українська Родина, 1939. с. 7.

⁶¹ Там само, с. 17.

гуцульського куреня знаходили можливість у свій спосіб відсвяткувати Святий Вечір, попри складну фронтову зиму.

Про значення Аркану вже було описано вище, і варто зазначити, що навіть на фронті, гуцули поверталися до нього. Лисак згадуючи стрільця Вавринюка з позивним «Наш музика» пише, що всі просили його його заграти: «І він грав нам, на стару гуцульську скрипку, мелодію ніжну гуцульського танку. Бадьорий аркан і різку коломиїку грав нам — молодим стрільцям — на кватирах, у походах і також на фронтах».⁶²

Командиром Першого пробоевого куреня під чиїм командування ніс службу Степан Лисак був Гриць Голинський. У своїй книзі Степан присвячує командирові нарис «Ніч після бою...». Гриць Голинський був легендарним ватажком якого поважали гуцули і його підопічні, згадували про нього та складали пісні. Одну з таких пісень згадує Горбовий:

Сказав Гриць Голинський Ходорів палити,
До самого Львова канонами бити.
До самого Львова канонами бити,
А під Перемишлем голови зложити.⁶³

У час Другої світової війни Гриць Голинський боровся у лавах Карпатської Січі. У 1941-му році був заарештований і розстріляний більшовиками у станіславській в'язниці. Він вплинув на багатьох борців за українську свободу, та зокрема був рідним дядьком легендарного сотенного Березівської сотні УПА Мирослава Симчича (псевдо: Кривоніс). У своєму інтерв'ю Радіо Свобода говорить про те, що український дух йому заклав його стрий Гриць Голинський, колишній командир Гуцульського куреня

⁶² Там само, с. 28.

⁶³ Горбовий М. *Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового...*

Січових стрільців.⁶⁴ Можна прослідкувати цю тяглість, як виховання одного українського командира простягається до Другої війни і створює ще одного визначного командира. Симчим дожив до сто років і попри десятки років у засланні, після звільнення постійно давав інтерв'ю і розповідав спогади про битви минулого. Симчич вважав своїм обов'язком пронести пам'ять своїм нащадкам, аби вони мали свідчення і не забували про важливі національно-визвольні битви: «Питаю сам себе, чому я живий? Відтак дивлюся назад в історію та й думаю, що все ж таки не було жодної війни, жодної революції, де би всі загинули, де би Господь якусь невеличку групу не залишив за живих свідків для того, щоб понесла минулу історію майбутньому поколінню».⁶⁵ Симчичу вдалося дожити до часу пономасштабного російського вторгнення, аби досвідчити, що нарешті з'явився шанс виграти незакінчені битви минулого з тим самим ворогом у наступному поколінні.

Згадуючи про останню розмову з Симчичем Василь Шкляр згадує, що на його запитання чи є щось про що шкодує сотенний у своєму житті сповненому битв, боротьби з кадебістами і десятками років заслань, на що Симчич відповів: «Є. Мало я вбив москалів».⁶⁶ За сто років, які він прожив, Мирослав Симчич став важливим символом боротьби для декількох поколінь. На похороні сотенного у 2023-му році військовий ЗСУ розповів: «Коли в нас були складні моменти в боях за Ірпінь, під Ізюмом, Бахмутом, то ми завжди

⁶⁴ Терещук Г. У бою загинули 386 енкаведистів групи генерала Дергачова – ветеран УПА Мирослав Симчич [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28573572.html>. (23.05.2023)

⁶⁵ Овсієнко В. З вогню та в полум'я. Інтерв'ю з повстанцем Мирославом Симчичем [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://museum.khpg.org/1121371877> (23.05.2023)

⁶⁶ Полівчак Р. У Коломиї на Івано-Франківщині поховали сотенного УПА Мирослава Симчича [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/363212-u-kolomii-na-ivano-frankivshini-pohovali-sotennogo-upa-mirolava-simcica/>. (23.05.2023)

наводили приклад Мирослава Симчича».⁶⁷ Ці слова є свідченням міжпоколіннєвої тяглості, що переходить від Гриця Голинського з УСС до Мирослава Симчича в УПА, від Симчича і до військових Збройних Сил України.

⁶⁷ Там само.

РОЗДІЛ III. РЕАКТУАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ У ЧАСІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Гуцули в часі російсько-української війни

Сучасна точка відліку російсько-української війни сягає часів Революції Гідності. Участь гуцулів у подіях 2013-2014 рр. на Майдані Незалежності дослідив у своїй праці «Гуцули у Революції Гідності і неоголошеній війні» Петро Сіреджук. Згадуючи вже про вищеописані гуцульські формування у попередніх війнах він вибудовує логічний зв'язок із Революцією Гідності. Як і раніше, у цей час гуцули створюють своє окреме угруповання: «З гуцулів Верховинщини на Євромайдані сформували окрему «Гуцульську сотню» імені Олекси Довбуша, якою командував Василь Вепрук (Білогруд) із с. Волова, котре підпорядковане сільській раді села Кривополе».⁶⁸ Учасниками цієї сотні були гуцули із різних сіл, сотня мала свій прапор-хоругву шеврони з написом «Гуцульська сотня Олекси Довбуша», а девізом сотні стали слова «Гуцули тут – режиму капут!».⁶⁹ Також гуцули були у складі 32-гої сотні на Майдані.

Продовженням боротьби розпочатої на Революції Гідності, стала Антитерористична операція на Сході України. Першими гуцулами, які брали участь у війні стали окремі гуцули, такі як: І.Перцович, В.Боднар, І.Рубняк, І.Данилюк, М.Айдарбеков, Д.Михайлюк, Ю.Петрованчук, Л.Зітинюк, Ю.Гаврилюк, А.Жовтяк та інші. Першими полягли в бою: Б.Шлемкевич, Д.Шкрібляк, Д.Пацино, В.Андріюк, В.Білик, В.Лепкалюк, Ю.Баран,

⁶⁸ Сіреджук П. Гуцули в Революції Гідності і неоголошеній війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_6. (23.05.2023)

⁶⁹ Там само.

В.Файфура, А.Шудравий, П.Ільчук. Сіреджук стверджує, що на момент написання праці, на 2015-ий рік 140 гуцулів воювали в АТО.

З повномасштабним російським вторгненням у лютому 2022-го року ситуація з залученням не тільки гуцулів, а й більшості українців змінилася кардинально. Зважаючи на масштаби розгортання фронтів гуцули масово пішли до війська. Військові угруповання утворювали за територіальним принципом. Найбільше гуцулів приєдналися до 102 окремої бригади Сил територіальної оборони ЗСУ та 10-тої окремої гірсько-штурмової бригади «Едельвейс».

3.2. Кодифікація культурної пам'яті у артефактах

Мені у цьому дослідженні йдеться про те, що культурна пам'ять за Ассманом уречевлюється, стає матеріальною та набуває певних форм. Свідченням цього слугують різні предмети, які перестають бути просто предметами набуваючи символічного значення. Ця праця є намаганням зібрати з різних джерел фрагментарні свідчення про війни, налагоджувати містки між ними, робити їх складовою однієї ширшої картини, знаходити між ними перетин і точки дотику. Ця війна відрізняється від 1-шої та 2-гої Світових воєн тим, що відбувається вона в режимі онлайн з можливістю ділитися інформацією про події, писати історію наживо і транслювати її одночасно на широку аудиторію. Сотні українських військових вписують свої особисті історії у підручники історії через соцмережі. Військовий Руслан Трач із Верховини, перебуваючи на фронті, ділиться своїми досвідом проживання війни. Його публікації почасти звернені до минулого є свідченням тяглості культурної пам'яті. Він модернізує традиційний гуцульський шкіряний пояс черес, який носили опришки, і починає його

використовуватися у якості військової ремінно-плечової системи у теперішній війні. Важливо, те, що у своєму пості він чітко артикулює зв'язок із гуцульською традицією: «Але це все дрібниці. Бо коли ти його одіваєш то одразу згадуєш звідки ти, якого ти роду» (див. Додаток 1). Це повертає нас до ідеї Джудіт Батлер про перформативність ідентичності. У цілому циклі публікації військовий звертається до символу опришківської бартки. У розбитій російськими снарядами лопаті він вбачає бартку, публікує її і віддає іншому бійцю у майбутній музей (див. Додаток 2). Військовий колекціонує уламки від градів, планує трансформувати їх, виплавити із них бартки (див. Додаток 3). Це вводить бартку, символ опришківської вояцької ініціації, в абсолютно новий контекст. Минуле плавно входить в сьогодні, постає в нових формах, російська зброя у вигляді снарядів системи «Град» перетворюється в гуцульську холодну зброю. Він колекціонує не тільки уламки від снарядів, а й самі сокири. Трач пише: «Хтось підбирає бездомних котиків а я старі сокири. З сокири не зробити бартку без кування, але непоганий топірець можна... тепер, як приїду нарік, то набю на топорище, і буду йому показувати гори. Буде літати десь на Смотричі над хмарами і радіти новій молодості я буду радіти за него і заздрити» (див. Додаток 4). У такий спосіб речі перестають бути просто речима, вони набувають символічного значення, стають носіями певної історії. Гуцульська бартка характеризується своїм художнім оформленням. Малювання ескізів для виготовлення майбутньої бартки стає для військового терапевтичним заняттям, яке відганяє тривогу під час обстрілів і бурі: «І щоб прогнати страх я почав малювати цю бартку в телефоні ... По всьому, замовлю собі в коваля з цих уламків цю бартку. І якщо «докочуся» до того що десь поскаржуся на життя то просто погляну на цю бартку і скажу - і це переживем» (див.

Додаток 5). Досі не створена бартка, вже у процесі планування набуває символічного сакрального значення для військового, вона стає носієм символічного значення, першопочатково закладеного у ній.

Наступним розгляну допис військового, лікаря на медаці, засновника і редактора однієї із найвідоміших спільнот про гуцулів на фейсбуці «ГуцулВуду» Олександра Гоменюка. Попри те, що він був народжений у Гвіздці, згодом переїхав на Закарпаття, а останні декілька років живе у Києві, він чітко артикулює свою гуцульську ідентичність. У своєму дописі на фейсбуці він демонструє свою мазепинку⁷⁰ до якої пришпилена відзнака 49 полку гуцульських стрільців (див. Додаток 6). Вище у цьому дослідженні вже було описано цей полк. Варто зазначити, що цей полк є одним із найвідоміших гуцульських формувань. Він був заснований під час Першої Світової війни, а розформований під час Другої Світової війни. Гуцульський військовий під час російсько-української війни, який носить на своєму однострої відзнаку гуцулів військових часу Першої Світової війни свідчить про тяглість традиції. Символічні внуки пам'ятають своїх символічних предків, артикулюють свою приналежність до однієї спільноти і це підсилює відчуття власної ідентичності. Матеріальні речі, які мають фізичну форму здатні «розповідати історії», наративізувати досвід війни.

3.3. Кодифікація культурної пам'яті у традиціях та текстах

Реактуалізація гуцульської культурної пам'яті про минулі війни у російсько-українській війні характеризується не тільки виявами її у формі фізичних артефактів, не менш важливими елементами цієї пам'яті є тексти та

⁷⁰ Головний убір українських військовиків, що належали до Українських Січових Стрільців та Української Галицької армії, пізніше Карпатської Січі та УПА, з 2015 — елемент уніформи Збройних сил України.

традиції. Як у спогадах Степана Лисака бійця Першого пробоевого гуцульського куреня в складі УСС, у 2023-му гуцули так само святкують Різдво на фронті. Тільки через сто років технології дійшли до того, що гуцульський традиційний стрій можна передати поштою і він за кілька днів опиниться прямо на лінії фронту. Видання «Kurs» на Різдво 2023-го року опублікували статтю про гуцульську верховинську коляду для побратимів на передовій. Бійці Верховинського батальйону ТРО у складі 103 бригади ЗСУ відтворюють гуцульські традиції на фронті: «Крім гуцульських колядок, бійці виконують гуцульські співанки, а також повстанські пісні – «Гей браття опришки», «Браття з Прикарпаття», «Молитву за Україну»». ⁷¹ Знову можна прослідкувати появу пісні про опришків, яка набуває нового звучання у 2023-му році.

Важливим у цьому контексті є пригадати також виконання на музичному інструменті гуцульського танцю-ініціації військовим медиком та лідером франківського гурту «Кораллі». Мишко Адамчак за походженням є лемком, а не гуцулом, проте це не заважає йому популяризувати гуцульську культуру на фронті. У 2015-му році Адамчак стає добровольцем у складі медичного батальйону «Госпітальєри», і доєднується виконанням на сопілці Аркану до проєкту «Музика воїнів». ⁷² Вже тоді він починає грати пораненим мелодії на сопілці. Минає 8 років у статті на Суспільному Адамчак розповідає як грає Аркан в окопі для підняття бойового духу: «Це — дуже знакова і символічна мелодія для нас, для українців. І я впевнений, що вона

⁷¹ Воїни з Верховинщини по-гуцульському заколядували для побратимів на передовій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://kurs.if.ua/society/voyiny-z-verhovynshhyny-zakolyaduvaty-dlya-pobratymiv-na-peredovij/>. (23.05.2023)

⁷² Музика воїнів: «Аркан» (сопілка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=ws_MUcBmQSw. (23.05.2023)

допоможе нам перемогти ворога й вигнати його з нашої землі»⁷³ Адамчак навіть на фронті займається тим, що Джон Горн називає культурною мобілізацією: «Музика на війні допомагає не тільки мені, а й моїм побратимам. Не секрет, що це – підняття бойового духу. Не тільки за допомогою музики, а й за допомогою культури — віршів, поезії чи будь-яких інших невійськових методів. Це – дієво».⁷⁴ Військове залучення до боротьби поєднується із культурною складовою, яка відіграє важливу роль у ідейній боротьбі. Військовий Руслан Трач у той самий час долучається до культурної мобілізації складаючи нові співанки про війну, а також казки, поезію та прозу. Ними він ділиться на своїй фейсбук сторінці. Його першу співанку вже навіть заспівав і поклав на музику гуцульський музикант.⁷⁵

3.4. Аналіз інтерв'ювання

У рамках цього дослідження, я провела три глибинні інтерв'ю з військовими гуцулами. Складність цієї роботи полягає найперше у тому, аби змогти домовитися з військовими про розмову у часі того, як вони несуть військову службу. Кожен респондент має різну історію, географію, вікові рамки, рід зайнятості у війську. Питання різнилися у залежності від біографічної передісторії кожного респондента.

Мені у роботі над інтерв'ю було важливо побачити, чи ідентифікують себе мої респонденти як гуцули та чи співвідносять власний досвід із

⁷³ Пенкалюк С. «Навіть на війні сопілка завжди зі мною» — доброволець Мишко Адамчак про музику на полі бою [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/222503-navit-na-vijni-sopilka-zavzdi-zi-mnou-dobrovolec-misko-adamcak-pro-muziku-na-poli-bou/> (23.05.2023)

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Трач Руслан. Відео запису авторської співанки. [Електронний ресурс] // Facebook. – Режим доступу :

<https://www.facebook.com/fotodw/posts/pfbid02nSj2JHffm9WAgW56MF2UjPhm9VuZhONvrMKPbY5r2CJH1TBt6xBsSkDhWBr8d9rfl> – Дата публікації: 08.05.2023. – Дата перегляду: 20.05.2023.

спільнотою гуцулів. Мій опитник мав на меті, з'ясувати такі питання: самоідентифікація респондента, формування та передача родинної пам'яті, місце війни у ній, актуальність воєнного досвіду гуцулів у I і II світовій війні, збереження власної пам'яті про досвід участі в російсько-українській війні, як воєнна тяглість у сто років реактуалізовується в російсько-українській війні та як зберігають пам'ять про цю війну мої респонденти.

Найперше, важливо зазначити, що Василь Зеленчук ідентифікує себе як гуцула і за моїм подальшим аналізом, у якому я спробую з'ясувати, хто може вважатися гуцулом – Зеленчук справді підходить під задані критерії. Він народився у Криворівні і на даний момент там і проживає, якщо не враховувати військової служби. Інший респондент Олег Луканюк народився в Косові, жив там, а з 2003 року постійно проживав у Львові аж до 2019 року, поки не вирішив остаточно повернутися до Косова, багато часу проводячи у Яворові, на ділянці, яка дісталася йому у спадок, де зараз він із дружиною заснував сімейний бізнес «Дідова хатчина». Сам Олег Луканюк не ідентифікує себе як гуцула, радше вважає себе спостерігачем, при тому, що має гуцульське коріння, сам з Косова, його бізнеси популяризують гуцульське і інші вважають його гуцулом. Наступний респондент Олександр Гоменюк, військовий медик та головний редактор одного з найвідоміших гуцульських спільнотних ресурсів у фейсбуці «ГуцулВуду» ідентифікує себе як гуцула, попри те, що його гуцульська гілка родини походить із селища Гвіздець, пограниччя Гуцульщини та Покуття, все життя він прожив на Закарпатті, навчався в Чернівцях, а опісля до 2022-го проживав у Києві. Незважаючи на таку географічну відірваність від Гуцульщини, респондент визначає гуцульську ідентичність своєю ключовою. Це повертає нас до тези про перформативність ідентичності.

Для Василя Зеленчука його ідентичність гуцула майже стовідсотково тотожна ідентичності українця. На його думку гуцулів можна впізнати і відрізнити за гуцульським діалектом та традиціями. Сам він дослідив своє коріння і стверджує, що до сьомого коліна його предки є гуцулами.⁷⁶ Для Олега Луканюка гуцулом є той, хто народився в горах: «Але загалом потрібно не тільки в горах народитися, але ще й відбутися в горах».⁷⁷ Олександр Гоменюк на запитання про те, чим відрізняється гуцул від інших відповідає: «Гонор, любов до прикрас, до декорацій, до танцю, до музики. Вона завжди присутня». А щодо самоідентифікації згадує співанку: «Колись співалося, що не той гуцул, що погуцулився, а той гуцул що в горах родився, але так склалося, що навіть мій батько вже народився не в горах, а в Сибіру, а я теж народився не в горах».⁷⁸ Саме ця травма і змусила його повернутися до свого коріння, аби зрозуміти ким він є. Заслання і репресії його предків на Сибір негативно повпливали на тяглість сімейних традицій, які було майже втрачено. У цьому випадку сімейна травма виступає тригером, який спонукає відшукати втрачену частину своєї ідентичності.

Згідно мого першого теоретичного розділу за Альббаксом колективна пам'ять дозволяє індивідам відчувати себе частиною спільного досвіду та інтерпретувати своє власне минуле. Родинні історії моїх респондентів так чи інакше пов'язані з війною, ці спогади створюють певну рамку у якій війна

⁷⁶ Інтерв'ю з Зеленчуком В., 1973 р.н. у с.Криворівня, зап. травень 2022, Режим доступу до транскрибованого тексту: <https://docs.google.com/document/d/1WERNQ0EhLcPMBW-Fb9FG4SXMORPx1EK6RemnbO9YjH0/edit>

⁷⁷ Інтерв'ю з Луканюком О., 1990 р.н. у м.Косів, зап. травень 2023, Режим доступу до Транскрибованого тексту: https://docs.google.com/document/d/1AZx4_-PwVMR0M8DxcI4Tsz4ZAxWBP3IV6ahwP_9d1E/edit

⁷⁸ Інтерв'ю з Гоменюком О., 1987 у с.Яворів (Львівська обл.), зап. травень 2022, Режим доступу до транскрибованого тексту: https://docs.google.com/document/d/1nnPS8Aomekg2a6r6at2s61uAWbO1_w4EMgPm3ztgAcM/edit

стає частиною власної історії, чимось неунікненим і повсякчас присутнім. Василь Зеленчук згадує, що один його прадід пропав на італійському фронті, а інший підірвався вже після війни на полонині при випасання худоби, бо натрапив на нерозірваний снаряд часів Першої Світової.⁷⁹ Прапрадід Олега Луканюка Федір Гоменюк в часи Першої Світової служив у Коломийському полку і навіть отримав медаль за доблесть. Згодом він був вивезений з сім'єю на Сибір де і загинув. Щодо прадіда Луканюк згадує:

«Моя бабуся з 41-го, вже мала дитину, тому він і не пішов, але брати його, рідні і сестри були в УПА. Їх всіх загребли разом з їхнім батьком. У мене є особисті рахунки з москалями, однозначно (...) Ну, я ніби такий трохи борг повертаю, скажімо, за рахунок того, що мій дідо тоді не пішов, я існую зараз. Але тоді багато насправді, я вже з сьогоdnішнього контексту розумію, що тоді не сильно відрізнялася історія».⁸⁰

Важливо зазначити, що респондент розглядає ворога і події світових воєн у вимірі довгого тривання. Він розуміє, що через десятки років, ворог його і його предків один і той самий. Родинна історія Олександра Гоменюка власне теж є типовим свідченням радянського терору. За антирадянську пропаганду його дід відсидів за політичною статтею в концтаборі 10 років, бабуся так само сиділа в концтаборі. Бабуся сестра була розстріляна в тюрмі НКВД на другий день радянсько-німецької війни:

«В мене дід відсидів 10 років в Сибіру, а бабуся розстріляли просто тому, що вона українка. Якщо ми програємо, то частина поповнить ще одну хвилю еміграції і будуть так само писати спогади про свою участь у визвольних змаганнях в еміграції, як колись писали після Другої світової війни вояки УПА. А всі інші,

⁷⁹ Інтерв'ю з Зеленчуком В., 1973 р.н. у с.Криворівня, зап. травень 2023, Режим доступу до транскрибованого тексту:

https://docs.google.com/document/d/1frvUgcls3U9XJxJth9thSEphf2XVeuM3jxXZghL_JjU/edit

⁸⁰ Інтерв'ю з Луканюком О., травень 2023...

більша частина поїде в Сибір або буде розстріляна. Тому ми і воюємо, щоб цього не повторилося».⁸¹

Таким чином сімейні історії ставали частиною пам'яті, яка була загроженою у зв'язку з війнами та репресіями, а тому і потребувала бути розказаною. Проте, як стверджує А.Ассман, ця пам'ять не передається біологічно, вона зберігається у символічних формах.

За Альббаксом індивідуальна пам'ять опирається на колективну. Окрім своїх біологічних предків, важливою складовою культурної пам'яті є спадок предків символічних. Для Ассмана обов'язковим атрибутом спільноти є питанням колективної пам'яті, чого ми як спільнота не можемо забути. Респондент О.Гоменюк посилається на історично-культурні гуцульські наративи і ілюструє як культурна пам'ять уречевлюється:

«Я з дитинства читав про УПА, про визвольні змагання, і видання еміграції, і нові дослідження, ті, що в Україні (...) Не можу сказати, що я зараз все почав досліджувати і для себе вивчати. Але так, люди постійно звертаються до теми УПА, до теми того самого Довбуша, до теми Січових Стрільців. Воно присутнє і на шевронах, воно присутнє в позивних, люди про це згадують, люди про це пам'ятають (...) Я вже зустрічав кількох людей з позивними «Мольфар». У мене «Гуцулвуду» або «Гуцул» позивний. У мене навіть зараз на кабінеті написано, «начальник відділення гуцулвуду» на стабілізаційному пункті. Бачив чимало з вишивкою, якихось шевронів, бачив прапорів. Коли я був ще на евакуаційному екіпажі, то у мене на машині з боку було намальовано зображення с кахлі гуцульської, вояк на коні. Зараз у мене шолом розмальований бахматюковими кахлями».⁸²

Таким чином бачимо, як колективна пам'ять, яка є динамічною і у режимі живого часу знаходить своє втілення у символічних формах, таких як шеврони, позивні. За словами Василя Зеленчука гуцулам не потрібно ніяких

⁸¹ Інтерв'ю з Гоменюком О., травень 2023...

⁸² Там само.

паролів на позиціях, їх достатньо просто заговорити власним діалектом. Він згадує вищесказані позивні, як прояв гуцульської культурної пам'яті, а також додає: «І позиції також своєрідні такі назви. Ти якщо послухаєш, то собі уявляєш, що ти попав у Чорногору і вершинами ходиш».⁸³

Щодо збереження власної власної пам'яті про російсько-українську війну, респондент О.Луканюк певний період часу вів воєнний щоденник. О.Гоменюк веде щоденник стабільно вже більше ніж рік часу, деякі з його записів уже були опубліковані на Збручі.⁸⁴ Це війна дозволяє військовим ділитися свідченнями в режимі реального часу. Вона цілковито відрізняється від попередніх війн тим, що дозволяє ділитися власним досвідом всім, хто письменний і має доступ до інтернету. І це робить явище культурної мобілізації у російсько-українській війні масовішим і потужнішим.

«Народжується дуже великий пласт зараз, як серед цивільного населення, так і серед військового. (...) Принаймні в нас навіть серед тих, з ким мені приводиться бути, є дуже багато творчих людей, які я бачу, що хтось оприлюднює свої творіння. Хтось, там вкладає до шухлядки, аби потім привезти додому, може оприлюднити, а може, так, для домашнього використання. Але пласт фольклорний просто дуже великий. Мені здається, що насамперед то пов'язано з тим, що, як-ніяк, у порівнянні з Першою Світовою та з Другою Світовою війною, зараз багато більше людей, які знають грамоту. Ні, не вміють складати там співанку, чи якась, чи на якийсь прозорий, але вміють ще й писати».⁸⁵

У цій війні відбувається важливий злам, коли абсолютно кожен письменний гуцул може долучитися до культурної мобілізації. Таким чином покоління цієї війни залишить по собі дуже багато письмових та візуальних свідчень. У часі війни з'являється багато нових символів цієї боротьби, а

⁸³ Інтерв'ю з Зеленчуком В., травень 2023...

⁸⁴ Гоменюк О. Пів року травматолога на війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/114874>.

⁸⁵ Інтерв'ю з Зеленчуком В., травень 2023...

також слова набувають нових значень. Спільний інформаційний простір дозволяє зберігати спогади довгий час, знаходитися серед однакових наративів, а також підживлювати пам'ять спогадами, що поступають до нас із соціуму. 21-ше століття висуває ідею, що тепер не буде могил невідомих солдатів, кожен військовий буде вписаний в історію цієї війни. Будь-який допис військового у соціальній мережі стає документом епохи. Тепер війну описують не тільки поети, письменники та філософи. Культурна мобілізація починається знизу уверх, кожен голос стає важливим, кожен досвід вартий бути почутим.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ті свідчення і досвіди, які суспільство може прочитати, почути, побачити – є тільки верхівкою айсбергу. Щодо наративізації військового досвіду Олег Гуменюк вважає: «То слів там бракне. Бракне, бо словесними конструкціями просто неможливо передавати деякі певні пережиття, якісь певні досвіди. Вони просто в словесні конструкції не вміщуються. Один з цих досвідів - війна».⁸⁶

⁸⁶ Інтерв'ю з Луканюком О., травень 2023...

ВИСНОВКИ

Це дослідження стало спробою побачити як функціонує пам'ять у вимірі довгого тривання. Тема участі гуцулів у війнах минулого століття – це безмежне джерело свідчень, спогадів, документів, фольклору, анекдотів, які достеменно дослідити неможливо. Моя робота є намаганням відрефлексувати, чим є та соціокультурна зміна, що її з собою приносить в життя гуцулів війна.

Тяглість культурної пам'яті гуцулів про минулі війни є основою для культурної мобілізації у російсько-українській війні. Моя гіпотеза підтвердилася. Аналіз свідчень респондентів та проаналізовані історичні матеріали показують, що досвід і пам'ять передана від предків/рідних впливає на реактуалізацію культурної пам'яті про війни. Гуцули-військові відображають свою культурну пам'ять у різний спосіб, такий як стрій, шеврони, позивні, відтворення традицій. Пам'ять про війни і боротьбу зберігається в фольклорі та літературі, в особистих свідченнях, в медіа, артефактах, традиціях.

Моє дослідження випускає з фокусу уваги глибше дослідження участі гуцулів у імперіалістичних війнах, зокрема в Афганській війні, подіях Празької Весни, які є досі не дослідженими. Достеменно дослідження теми безумовно потребує вузького фокусу. Російсько-українська війна перебуває у гарячій фазі протистояння, тому мої поточні висновки є проміжним результатом, який на майбутнє залишається динамічним і не остаточним. Наступні дослідники і дослідниці, які працюватимуть у цій темі зможуть проаналізувати тему участі гуцулів у світових війнах 20 і 21 століття з інших

перспектив. Кількість матеріалів для аналізу стрімко зростатиме, бо власне цим і характерні війни 21-го століття – своїм інформаційним залученням.

Теорія культурної пам'яті і культурної мобілізації дозволили мені ретельніше налаштувати свою лінзу на аналіз залучення спільноти гуцулів у війни через великий об'єм візуальних та вербальних матеріалів. Сподіваюся, мої напрацювання у цій темі стануть для мене тільки початком дослідження об'ємної проблеми і згодом я матиму можливість до неї повернутися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Magocsi P. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press, 2005. 520 с.
2. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary (10th ed.). (1999). Merriam-Webster Incorporated. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/> (01.02.2023)
3. *Енциклопедія історії України* – Київ: Наукова Думка, 2004. 528 с.
4. Домашевський М. *Історія Гуцульщини*. Чикаго - Львів: Гуцульський дослідний інститут в Чикаго, 1995. 501 с.
5. Павлюк С. *Етнографічні групи українців Карпат*. Гуцули / Степан Павлюк. Харків: Фоліо, 2020. 380 с.
6. Герасим'юк В. *Смертні в музиці: Вірші та поеми*. Київ: Логос Україна, 2007. 192 с.
7. Mead G. *Mind, Self and Society*. Chicago and London: The university of Chicago press, 1934. 437 с.
8. Эриксон Э. *Идентичность: юность и кризис*. Москва: Прогресс, 1996. 344 с.
9. Kwame A. *The lies that bind. Rethinking identity, creed, country, color, class, culture*. New York and London: Liveright Publishing Corporation, 2019. 256 с.
10. Сміт Е. *Національна ідентичність*. Київ: Основи, 1994. 224 с.
11. Андерсон Б. *Уявлені спільноти*. Київ: Критика, 2001. 271 с.
12. Хальбвакс М. *Социальные рамки памяти*. Новое издательство, 2007. 348 с.
13. Ассман А. *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Київ: Ніка-Центр, 2012. с. 145.

14. Jeffrey K. Olick. *The collective memory reader*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 528 с.
15. Graham Dawson. Afterwards: Legacies of War in Culture, Memory and Experience [Електронний Ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=XYY2TMdpsJ8>. 10:19 (05.05.2023)
16. Платон. Держава. 2000. с. 15. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm>. (04.04.2023)
17. Арістотель. Політика, с. 26. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm> (04.04.2023)
18. Sontag S. Looking at War [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.newyorker.com/magazine/2002/12/09/looking-at-war>. (05.05.2023)
19. *A World at War, 1911-1949: Explorations in the Cultural History of War*. Boston: Brill, 2019. 360 с.
20. Magocsi P. *WITH THEIR BACKS TO THE MOUNTAINS*. Budapest and New York: Central European University Press, 2015. 565 с.
21. Аркан - гуцульський танець ініціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://spadok.org.ua/gutsulschyna/arkan-svyaschennyi-cholovichy-orden-gutsulskyy-tanets-initsiatsiyi>. (01.05.2023)
22. Мандзяк О. Бойові традиції аріїв. Тернопіль: Мандрівець, 2006. 272 с.
23. Онацький Є. *Українська Мала Енциклопедія*. Буенос Айрес: Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1960. с. 820.
24. Будз П. *Гуцули в боях під Городком у марті 1919 р.* Йозефів: Український скиталець, 1922. – № 12. – с. 8.

25. Сіреджук П. Гуцули в боях за Українську державу в 1918-1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_22. (23.05.2023)
26. Шекерик-Доників П. Опришки. Народні оповідання. Брустури: Дискурсус, 2023. 272 с.
27. Цбінден О. Мандрівка по гуцульських горах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://infotour.in.ua/karpaty7-5.htm> (23.05.2023)
28. Стринадюк Л. *У нас, гуцулів. Сім книжок*. Брустури: Дискурсус, 2023. 472 с.
29. Горбовий М. Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://coollib.net/b/191065/read> (23.05.2023)
30. Лисак С. *НА РІДНІМ ФРОНТІ. СПОГАДИ Й НАРИСИ*. Прага: Українська Родина, 1939. 49 с.
31. Терещук Г. У бою загинули 386 енкаведистів групи генерала Дергачова – ветеран УПА Мирослав Симчич [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28573572.html>. (23.05.2023)
32. Овсієнко В. З вогню та в полум'я. Інтерв'ю з повстанцем Мирославом Симчичем [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://museum.khpg.org/1121371877> (23.05.2023)
33. Сіреджук П. Гуцули в Революції Гідності і неоголошеній війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_6. (23.05.2023)

34. Полівчак Р. У Коломиї на Івано-Франківщині поховали сотенного УПА Мирослава Симчича [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:
<https://suspilne.media/363212-u-kolomii-na-ivano-frankivsini-pohovali-sotennogo-upa-mirolava-simcica/>. (23.05.2023)
35. Музика воїнів: «Аркан» (сопілка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=ws_MUcBmQSw. (23.05.2023)
36. Воїни з Верховинщини по-гуцульському заколядували для побратимів на передовій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:
<https://kurs.if.ua/society/voyiny-z-verhovynshhyny-zakolyaduvaly-dlya-pobratymiv-na-peredovij/>. (23.05.2023)
37. Пенкалюк С. «Навіть на війні сопілка завжди зі мною» — доброволець Мишко Адамчак про музику на полі бою [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:
<https://suspilne.media/222503-navit-na-vijni-sopilka-zavzdi-zi-mnou-dobrovolec-misko-adamcak-pro-muziku-na-poli-bou/> (23.05.2023)
38. Трач Руслан. Відео запису авторської співанки. [Електронний ресурс] // Facebook. – Режим доступу :
<https://www.facebook.com/fotodw/posts/pfbid02nSj2JHffm9WA9W56MF2UjPhm9VuZhQNvrMKPbY5r2CJH1TBt6xBsSkDhWBr8d9rfl> – Дата публікації: 08.05.2023. – Дата перегляду: 20.05.2023.
39. Гоменюк О. Пів року травматолога на війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/114874>.
40. Інтерв'ю з Зеленчуком В., 1973 р.н. у с.Криворівня, зап. травень 2023, Режим доступу до транскрибованого тексту:

https://docs.google.com/document/d/1frvUgcls3U9XJxJth9thSEphf2XVeUM3jxXZghL_JjU/edit

41. Інтерв'ю з Зеленчуком В., 1973 р.н. у с.Криворівня, зап. травень 2022, Режим доступу до транскрибованого тексту:

<https://docs.google.com/document/d/1WFRNQ0EhLcPMBW-Fb9FG4SXMORPx1EK6RemnbO9YjH0/edit>

42. Інтерв'ю з Гоменюком О., 1987 у с.Яворів (Львівська обл.), зап. травень 2022, Режим доступу до транскрибованого тексту:

<https://docs.google.com/document/d/1nnPS8Aomekg2a6r6at2s61uAWbQ1w4EMgPm3ztgAcM/edit>

43. Інтерв'ю з Луканюком О., 1987 у м.Косів, зап. травень 2023, Режим доступу до транскрибованого тексту:

https://docs.google.com/document/d/1AZx4_-_PwVMR0M8DxcJ4Tsz4ZAxWBP3JV6ahwP_9d1E/edit

ДОДАТКИ

Додаток 1

 Трач Руслан
8 квітня · 🌐

Радість мою не передати! Отримав свій пояс омріяний. Що за красотна річ! Стиль і функціонал, хоча я надіявся на значно простіший пояс. Але як каже майстер Yura Rogokh - "робити просто то є скучно". Пояс чудово лягає під бронік. І крім додаткового невеликого захисту, несподівано для мене виконує ще одну функцію. Він бере на себе частину ваги броніка, що при тривалому носінні є важливо. На поясі є система моллі, тож мож начіпати на нього додаткове навантаження. Але це все дрібниці. Бо коли ти його одіваєш то одразу згадуєш звідки ти, якого ти роду. Щиро вдячний, майстру за те, що відгукнувся на моє прохання і зробив його в такий швидкий термін.

    Василь Зеленчук та ще 608

20 коментарів 27 поширень

Додаток 2

Трач Руслан

2 березня · 🌐

Я б цю лопату(а це лопата) взяв собі на згадку. Тимпаче тепер вона схожа на бартку, завдяки "прильоту". Але вона піде в музей який створює один наш боєць. Вона б мені нагадувала про те що поки в тобі немає стільки дірок як в цій лопаті то все решта не проблема).

Василь Зеленчук та ще 259

17 коментарів 7 поширень

Подобається

Поширити

Додаток 3

Трач Руслан

17 березня · 🌐

Ось такі подунки від рузського міру у нас можна знайти дуже багато. Це уламки від градусів та іншого непотребу, яким вони стараються нас налякати. Але оскільки я газдівського роду і подумав - "а чому то добру пропадати?" Треба їх в щось перекувати. А що я люблю найбільше з усього? Вірно-бартки(натяк на мій день народження). Так ось, є виклик для кваліфікованого коваля який спробує це перекувати в бартку. Так собі думаю, що ці зразки мають мати високий вміст вуглецю, бо ржавіють дуже швидко. Якщо їх переложити пакетом з низьковуглецевим залізом то вийде справжній дамаск. Малюнок дамаску буде дещо хаотичний, але мет пасувати походженню матеріалу. Бо війна то хаос і випадок. Наступний виклик для коваля то відкувати саме бартку а не щось барткоподібне, як то тепер модно робити. Креслення дам тому ковалеві, що погодиться прийнятися за цю роботу.

В цьому проекті прекрасно все, буду дуже радий його здійснити.

P.S. Дякую друзі за те що відгукнулися на мій пост про черес. Вже почали працювати над ним.

👍 181

13 коментарів 7 поширень

Додаток 4

Трач Руслан

24 лютий · 🌐

Хтось підбирає бездомних котиків а я старі сокири. З сокири не зробити бартку без кування, але непоганий топірець можна. Довго "гряз" її ножовкою по металу, а коли приїхав до дому, в відпустку, довів до якоїсь форми. Тепер , як приїду нарік, то набю на топорище, і буду йому показувати гори. Буде літати десь на Смотричі над хмарами і радіти новій молодості я буду радіти за него і заздрити. Заздрити бо не кавалок заліза, який можна відполірувати і ти вже знову виблискуеш на сонці.

👍❤️😄 Василь Зеленчук та ще 223

10 коментарів 4 поширення

Додаток 5

Трач Руслан

5 жовтень 2022 р. · 🌐

Чому громова? То був особливий день. Спочатку по нам прилетіло щось запалювальне, загорівся один будинок. Потім багато сталі прилітало в наші сторони і на довершення цього почалася несамовита буря. Така шалена з громами і блискавками і безкінечними потоками води. Це було так апокаліптично невірилося, що відбувається насправді. І щоб прогнати страх я почав малювати цю бартку в телефоні. Вона має майже класичні форми але має ряд особливостей. Тому ця бартка народжена за допомогою стихій- вогню, сталі і води. Я потім позбирав уламки гравів, що прилетіли до нас і виникла чудова ідея. По всьому, замовлю собі в коваля з цих уламків цю бартку. І якщо "докочуся" до того що десь поскаржуся на життя то просто погляну на цю бартку і скажу- і це переживем.

Додаток 6

Олександр Гоменюк

13 травень 2022 р. · 👤

Подарунки ще прилітають. До krzyża huculskiego на кепі точно пасуватиме дримба, яку подарувала [Анастасія Жукова](#) Дякую, звук - огонь!

UPD. Відзнака 49 полку гуцульських стрільців у мене вже давно була (думав реенектити однострій), я її просто перед виїздом до військкомату пришпилював на кепі.

[#гуцулвудунавійні](#)

👍❤️👏 64

13 коментарів